

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت معلم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

گروه دین و فلسفه - الهیات : فلسفه و کلام اسلامی

عنوان

بررسی و سنجش نقدهای متکلمان سنی بر نظریه

شیعی امامت

استاد راهنما

دکتر سید مرتضی میرباقری

استاد مشاور

دکتر محمد جواد رضایی ره

دانشجو

محمد قائم عابدی

مهر ۱۳۸۹

تقدیم بہ بانوی دو عالم

حضرت فاطمہ زہرا سلام اللہ علیہا

کہ لطف و نظر کریمانہ ایشان ہموارہ را گلشای زندگی و موجب دلگرمی ام بوده است.

پاسکزاری

الحمد لله الذی جعلنا من المسلمین بولایة علی بن ابی طالب (ع).

اکنون به پاس نعمت بی حد پروردگار، بر خود لازم می دانم از تمام عزیزانی که یاریم نمودند تا این پژوهش را به انجام برسانم تقدیر و تشکر کنم؛ چرا که «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق».

در ابتدا از زحمات اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر سید مرتضی میرباقری و دکتر محمد جواد رضایی ره که بارها بنیانی های خالصانه و بی درنشان راه گشای اینجانب در انجام این پژوهش بودند صمیمانه تشکر و قدردانی می کنم.

افتخاری بس ارزشمند را ارج می نهم که استاد دکتر شاکر لوانی، پایان نامه ام را به قضاوت و داوری نشست و آموخته هایم را با محک دانش سجید، همچنین از دکتر عباس شیخ شعاعی که زحمت داوری خارجی را قبول نمودند کمال تشکر و امتنان را دارم. از پدر و مادر و همسر صبور و مهربانم که پیوسته در راه تحصیل متحمل زحمات فراوانی شده اند و سختی های راه را برایم آسان نموده اند نیز پاسکزارم.

فرستی است تا ابراز تشکری داشته باشم از اساتید ارجمندم دکتر رسولی پور، دکتر فتحی زاده و خانم دکتر واحدی که در طول این دو سال، همواره خوشه چین خرمن معرفتشان بوده ام.

در پایان از مسئولان محترم و کادر آموزش دانشگاه تربیت معلم و همه دوستان و عزیزانی که این حقیر را در انجام این پژوهش یاری نمودند کمال تشکر را دارم.

چکیده

مسأله امامت و نزاع بر سر جانشین پیامبر گرامی اسلام ۹ از جنجالی‌ترین مسائل مورد اختلاف فرق و مذاهب اسلامی است و دانشمندان مسلمان در قرون مختلف در مورد آن به بحث پرداخته و کتاب‌هایی تألیف کرده‌اند.

به طور کلی می‌توان مسلمانان را در این مسأله به دو دسته تقسیم کرد. گروهی که معتقد به امامت و خلافت بلافصل علی 7 پس از پیامبر می‌باشند و به معصوم بودن و منصوص بودن وی اعتقاد دارند و گروهی که معتقد به خلافت ابوبکر پس از پیامبر 9 می‌باشند. دسته نخست را «شیعه» و دسته دوم را «سنی» یا «اهل سنت» می‌نامند.

هرچند متکلمان اسلامی، امامت را از واجبات دانسته‌اند، اما در عقلی یا نقلی بودن آن اختلاف نظر دارند. این که امامت از اصول اعتقادی است یا واجبات فرعی و فقهی، نیز مورد اختلاف است. اکثر متکلمان شیعه طرفدار دیدگاه اول، و اهل سنت طرفدار دیدگاه دوم می‌باشند. درباره وجوب امامت و دلایل آن نیز اختلاف نظر شده است. مهم‌ترین صفات امام، راه‌های تعیین امام و مصداق امام پس از پیامبر اسلام 9، از دیگر مسائلی است که درباره آنها اختلاف شدیدی میان شیعه و سنی وجود دارد.

متکلمان شیعه برای دیدگاه و عقاید خود دلایلی از عقل و نقل ارائه کرده‌اند که متکلمان سنی آنها را مورد نقد قرار داده‌اند. ما در این پژوهش پس از بیان دیدگاه و دلایل شیعه بر نظریه شیعی امامت - با تاکید بر دلایل نقلی - مهم‌ترین نقدهای متکلمان سنی بر آن نظریه را در محورهای فوق، مورد بررسی و سنجش قرار داده‌ایم تا معلوم شود آیا این دیدگاه صحیح است یا نه؟ همچنین روشن شود که آیا متکلمان سنی در نقدهای خود به حق هستند یا نه؟ و همچنین علت مخالفت متکلمان سنی با نظریه شیعی امامت، در چیست؟

واژگان کلیدی: فلسفه امامت، وجوب امامت، اوصاف امام، راه تعیین امام، امام بعد از پیامبر اسلام.

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات
۱ - ۱	طرح مسأله و سؤالات تحقیق
۲ - ۱	فرضیه‌ها
۳ - ۱	ضرورت تحقیق
۴ - ۱	اهداف تحقیق
۵ - ۱	پیشینه تحقیق
۶ - ۱	روش تحقیق
۷ - ۱	جنبه جدید بودن و نوآوری طرح
۸ - ۱	استفاده کنندگان از نتیجه پایان‌نامه
۹ - ۱	تعریف واژه‌ها
۱۰ - ۱	منابع و مأخذ
۷	فصل دوم: امامت از دیدگاه اهل سنت
۸ - ۱	مقدمه
۱۰ - ۲	تعریف امامت نزد متکلمان سنی
۱۰ - ۲ - ۱	مقدمه
۱۱ - ۲ - ۲	تعریف امامت
۱۳ - ۲	فلسفه امامت از دیدگاه متکلمان معتزلی و اشعری
۱۳ - ۳ - ۱	دیدگاه متکلمان معتزلی
۱۴ - ۳ - ۲	دیدگاه متکلمان اشعری
۱۶ - ۴	چگونگی وجوب امامت از دیدگاه متکلمان معتزلی و اشعری
۱۶ - ۴ - ۱	دیدگاه متکلمان معتزلی
۱۷ - ۴ - ۲	دیدگاه متکلمان اشعری

- ۱۷ ..... ۲-۴-۱-اجماع
- ۱۸ ..... ۲-۴-۲-آیه «أولى الأمر»
- ۱۸ ..... ۲-۴-۳-نصب امام، مقدمه واجبات مطلق
- ۱۹ ..... ۲-۴-۴-حدیث «من مات...»
- ۲-۵- اوصاف امام از دیدگاه متکلمان معتزلی و اشعری**
- ۲۰ ..... ۲-۵-۱-مقدمه
- ۲۰ ..... ۲-۵-۲-اوصاف امام
- ۲۱ ..... ۲-۵-۱-قریشی بودن
- ۲۲ ..... ۲-۵-۲-عدالت و پارسایی
- ۲۶ ..... ۲-۵-۳-علم و تدبیر
- ۲۶ ..... ۲-۵-۴-افضلیت
- ۳۰ ..... ۲-۵-۵-عصمت
- ۲-۶- راه‌های تعیین امام (انعقاد پیمان امامت)**
- ۳۴ ..... ۲-۷- عوامل عزل امام از نظر متکلمان سنی
- ۳۵ ..... ۲-۸- امام بعد از پیامبر ۹
- نتیجه ۳۵

فصل سوم: امامت از دیدگاه شیعه امامیه و بررسی و سنجش نقدهای متکلمان سنی

- بر این دیدگاه**
- ۳۵ ..... ۳-۱-مقدمه
- ۳۷ ..... ۳-۲-تعریف امامت نزد متکلمان امامیه
- ۴۰ ..... ۳-۳-فلسفه امامت از دیدگاه امامیه
- ۴۴ ..... ۳-۳-۱-حفظ نظام اجتماعی مسلمانان
- ۴۴ ..... ۳-۳-۲-برقراری عدالت اجتماعی
- ۴۴ ..... ۳-۳-۳-اجرای احکام و حدود الهی

۴۴	..... لطف الهی - ۴ - ۳ - ۳
۴۵	..... حفظ شریعت - ۵ - ۳ - ۳
۴۷	..... بررسی اشکالات - ۱ - ۵ - ۳ - ۳
۵۰	..... بیان تفصیل شریعت - ۶ - ۳ - ۳
۵۱	..... ۴ - ۳ - چگونگی وجوب امامت از دیدگاه امامیه
۵۱	..... قاعده لطف - ۱ - ۴ - ۳
۵۲	..... برهان وجوب لطف
۵۳	..... برهان لطف بر وجوب امامت - ۱ - ۱ - ۴ - ۳
۵۴	..... بررسی اشکالات - ۲ - ۱ - ۴ - ۳
۶۲	..... ۵ - ۳ - اوصاف امام از دیدگاه متکلمان امامیه
۶۳	..... عصمت - ۱ - ۵ - ۳
۶۳	..... مفهوم عصمت - ۱ - ۱ - ۵ - ۳
۶۴	..... عصمت علمی و عصمت از عیوب - ۲ - ۱ - ۵ - ۳
۶۵	..... عصمت و اختیار - ۳ - ۱ - ۵ - ۳
۶۸	..... دلایل عصمت امام - ۴ - ۱ - ۵ - ۳
۶۸	..... دلایل عقلی عصمت - الف - ۲ - ۱ - ۵ - ۳
۶۸	..... برهان امتناع تسلسل - الف - ۱ - ۴ - ۱ - ۵ - ۳
۶۹	..... بررسی اشکالات - الف - ۱ - ۱ - ۴ - ۱ - ۵ - ۳
۷۳	..... برهان حفظ شریعت - الف - ۲ - ۱ - ۴ - ۱ - ۵ - ۳
۷۴	..... اشکال
۷۶	..... دلایل نقلی عصمت امام - ب - ۴ - ۱ - ۵ - ۳
۷۶	..... آیه «أولی الأمر» - ب - ۱ - ۴ - ۱ - ۵ - ۳
۷۶	..... جهت اول
۷۸	..... جهت دوم (مصدق اولی الأمر)
۸۰	..... آیه «ابتلای ابراهیم» - ب - ۲ - ۴ - ۱ - ۵ - ۳

- ۸۲ ..... ۳-۵-۱-۴-ب-۲-۱- بررسی اشکالات
- ۸۴ ..... ۳-۵-۲- **افضلیت**
- ۸۴ ..... ۳-۵-۲-۱- دلایل لزوم افضلیت در امام
- ۸۵ ..... ۳-۵-۲-۱- الف- افضلیت در عبادت و بهره‌مندی از ثواب الهی بیشتر
- ۸۵ ..... ۳-۵-۲-۱- الف- ۱- عصمت امام
- ۸۵ ..... ۳-۵-۲-۱- الف- ۲- امام، حجت خداوند بر بشر است
- ۸۵ ..... ۳-۵-۲-۱- الف- ۳- تکلیف سنگین‌تر و پاداش بیشتر
- ۸۶ ..... ۳-۵-۲-۱- الف- ۴- برتری در کمالات، مستلزم برتری در پاداش است
- ۸۶ ..... ۳-۵-۲-۱- ب- افضلیت به معنای برتری در کمالات انسانی
- ۸۶ ..... ۳-۵-۲-۱- ب- ۱- دلیل عقلی: امامت مفضول قبیح است
- ۸۷ ..... ۳-۵-۲-۱- ب- ۱-۱- بررسی اشکالات
- ۹۱ ..... ۳-۵-۲-۱- ب- ۲- دلیل نقلی: آیه «هدایت به حق»
- ۹۲ ..... اشکال
- ۹۲ ..... ۳-۵-۲-۲- «مصدق افضل بعد از پیامبر (ﷺ)» در نزد متکلمان شیعه
- ۹۷ ..... ۳-۵-۳- **علم امام**
- ۹۷ ..... ۳-۵-۳-۱- دلایل لزوم عالم بودن امام به احکام شریعت
- ۹۷ ..... دلیل اول
- ۹۸ ..... ۳-۵-۳-۲- بررسی اشکالات
- ۱۰۰ ..... دلیل دوم
- ۱۰۱ ..... ۳-۵-۴- **پارسیایی و عدالت**
- ۱۰۱ ..... ۳-۵-۴-۱- اشکال
- ۱۰۳ ..... ۳-۵-۵- **هاشمی بودن (قریشی بودن)**
- ۱۰۳ ..... ۳-۵-۵-۱- بررسی اشکالات
- ۱۰۵ ..... ۳-۶- **راه تعیین امام از دیدگاه متکلمان امامیه**
- ۱۰۵ ..... ۳-۶-۱- عصمت امام

- ۱۰۶..... ۳-۶-۲-افضلیت امام.....
- ۱۰۶..... ۳-۶-۳-علم گسترده امام.....
- ۱۰۷..... ۳-۶-۳-۱-اشکال.....
- ۱۰۷..... ۳-۶-۴-سیره پیامبر ۹.....
- ۱۰۸..... ۳-۶-۵-امام، خلیفه پیامبر ۹ است نه وکیل مردم.....
- ۱۰۸..... ۳-۶-۵-۱-اشکال.....
- ۱۰۹..... ۳-۶-۶-تأکید بر نصّ در برخی از روایات.....
- ۱۱۰..... ۳-۶-۶-۱-بررسی اشکالات.....
- ۱۲۲..... **۳-۷-۲-امام بعد از پیامبر ۹ از دیدگاه امامیه**
- ۱۲۲..... ۳-۷-۷-الف-دلایل عقلی بر امامت علی 7.....
- ۱۲۳..... ۳-۷-۷-الف-۱-عصمت.....
- ۱۲۴..... ۳-۷-۷-الف-۲-افضلیت.....
- ۱۲۴..... ۳-۷-۷-ب-دلایل نقلی بر امامت علی 7.....
- ۱۲۵..... ۳-۷-۷-ب-۱-آیات قرآنی.....
- ۱۲۶..... **۳-۷-۷-ب-۱-۱-آیه «ولایت»**
- ۱۲۶..... ۳-۷-۷-ب-۱-۱-۱-شأن نزول آیه «ولایت».....
- ۱۲۹..... ۳-۷-۷-ب-۱-۱-۲-چگونگی استدلال امامیه به آیه «ولایت» بر امامت علی 7.....
- ۱۳۱..... ۳-۷-۷-ب-۱-۱-۳-بررسی اشکالات.....
- ۱۵۲..... ۳-۷-۷-ب-۱-۱-۴-نتیجه.....
- ۱۵۳..... **۳-۷-۷-ب-۱-۲-آیه «تطهیر»**
- ۱۵۳..... ۳-۷-۷-ب-۱-۲-۱-دلالت آیه بر «عصمت» اهل بیت.....
- ۱۵۵..... استدلال به آیه تطهیر بر عصمت به وسیله پیامبر ۹ و اهل بیت ایشان.....
- ۱۵۶..... ۳-۷-۷-ب-۱-۲-۲-اهل بیت چه کسانی هستند؟.....
- ۱۵۶..... معنی لغوی «أهل» و «بیت».....
- ۱۵۷..... استعمال «أهل» و «بیت» در قرآن.....

- ۱۶۱..... مصادیق اهل بیت در کلام پیامبر ۹
- ۱۶۳..... حدیث کساء
- ۱۶۷..... الف - از طریق گفتار و بیان حدیث
- ۱۶۷..... ب - اجتماع زیر «کساء»
- ۱۷۱..... دلیل اختلاف در احادیث
- ۱۷۲..... ج - سلام هر روزه بر اصحاب کساء
- ۱۷۳..... د - داستان مباحله
- ۱۷۷..... استشهاد به آیه تطهیر
- ۱۷۷..... الف - ائمه
- ۱۷۹..... ب - صحابه
- ۱۸۰..... آراء علما و مفسرین
- ۱۸۱..... خلاصه و جمع بندی
- ۱۸۲..... ۳-۷-ب-۱-۲-۳ - کیفیت استدلال به آیه تطهیر بر امامت علی 7
- ۱۸۲..... ۳-۷-ب-۱-۲-۴ - بررسی اشکالات
- ۱۹۵..... ۳-۷-ب-۱-۲-۵ - نتیجه
- ۱۹۶..... ۳-۷-ب-۱-۳ - آیه «مباحله»
- ۱۹۶..... ۳-۷-ب-۱-۳-۱ - شأن نزول آیه «مباحله»
- ۱۹۷..... ۳-۷-ب-۱-۳-۲ - کیفیت استدلال به آیه «مباحله»
- ۲۰۰..... خلاصه استدلال به آیه
- ۲۰۱..... ۳-۷-ب-۱-۳-۳ - بررسی اشکالات
- ۲۰۹..... ۳-۷-ب-۱-۳-۴ - نتیجه
- ۲۱۰..... ۳-۷-ب-۱-۴ - آیه «خیر البریه»
- ۲۱۰..... ۳-۷-ب-۱-۴-۱ - بررسی مصداق آیه
- ۲۱۲..... ۳-۷-ب-۱-۴-۲ - کیفیت استدلال به آیه «خیر البریه» بر امامت علی 7
- ۲۱۳..... ۳-۷-ب-۱-۴-۳ - بررسی اشکالات

- ۲۱۸..... نتیجه - ۴-۴-۱-ب-۷-۳
- ۲۱۹..... «تبلیغ» - ۵-۱-ب-۷-۳
- ۲۲۰..... «اکمال» - ۶-۱-ب-۷-۳
- ۲۲۱..... «سأل سائل» - ۷-۱-ب-۷-۳
- ۲۲۲..... روایات - ۲-ب-۷-۳
- ۲۲۳..... «غدیر» - ۱-۲-ب-۷-۳
- ۲۲۳..... متن حدیث «غدیر» - ۱-۱-۲-ب-۷-۳
- ۲۲۶..... تواتر حدیث «غدیر»
- ۲۲۸..... کسانی که اعتراف به تواتر و صحت حدیث «غدیر» کرده‌اند
- ۲۲۸..... دلالت حدیث «غدیر» بر امامت علی 7 - ۲-۱-۲-ب-۷-۳
- ۲۳۴..... قرینه‌های تعیین کننده معنای «مولی»
- ۲۳۴..... قرینه اول: فهم صحابه حاضر در غدیر
- ۲۳۵..... قرینه دوم: نزول آیه «تبلیغ»، «اکمال» و «سأل سائل» در واقعه غدیر
- ۲۳۸..... قرینه سوم: صدر حدیث «غدیر»
- ۲۳۸..... قرینه چهارم: خبر رحلت پیامبر 9
- ۲۳۹..... قرینه پنجم: تبریک به امام علی 7
- ۲۳۹..... قرینه ششم: خوف پیامبر 9 از تکذیب مردم
- ۲۳۹..... قرینه هفتم: سخن ابن عباس
- ۲۳۹..... قرینه هشتم: سوگند دادن و استدلال به حدیث «غدیر»
- ۲۴۰..... قرینه نهم: احادیث بیان کننده معنای مولی و ولایت
- ۲۴۱..... قرینه دهم: تاجگذاری در روز غدیر
- ۲۴۱..... اعتراف کنندگان به دلالت حدیث «غدیر» بر ولایت
- ۲۴۱..... بررسی اشکالات - ۳-۱-۲-ب-۷-۳
- ۲۵۴..... نتیجه - ۴-۱-۲-ب-۷-۳
- ۲۵۵..... «یوم الدار» - ۲-۲-ب-۷-۳

- ۲۵۵..... ۳-۷-ب-۲-۲-۱- متن حدیث .....
- ۲۵۷..... ۳-۷-ب-۲-۲-۲- دلالت حدیث «یوم الدار» .....
- ۲۵۸..... ۳-۷-ب-۲-۲-۳- بررسی اشکالات .....
- ۲۶۲..... ۳-۷-ب-۲-۲-۴- نتیجه .....
- ۲۶۳..... ۳-۷-ب-۲-۳- حدیث «ولایت» .....
- ۲۶۳..... ۳-۷-ب-۲-۳-۱- متن حدیث «ولایت» .....
- ۲۶۶..... ۳-۷-ب-۲-۳-۲- دلالت حدیث «ولایت» .....
- ۲۶۶..... الف - انحصار ولایت .....
- ۲۶۶..... ب - متون دیگری از حدیث «ولایت» .....
- ۲۶۷..... ج - حدیث «ولایت» در آغاز دعوت .....
- ۲۶۷..... ۳-۷-ب-۲-۳-۳- بررسی اشکالات .....
- ۲۶۹..... ۳-۷-ب-۲-۳-۴- نتیجه .....
- ۲۷۰..... ۳-۷-ب-۲-۴- حدیث «تقلین» .....
- ۲۷۰..... ۳-۷-ب-۲-۴-۱- متن حدیث «تقلین» .....
- ۲۷۱..... تواتر حدیث «تقلین» .....
- ۲۷۳..... ۳-۷-ب-۲-۴-۲- دلالت حدیث «تقلین» .....
- ۲۷۵..... قرینه‌هایی بر تعیین امامت در حدیث «تقلین» .....
- ۲۷۵..... الف - اقتران حدیث «تقلین» با حدیث «غدیر» .....
- ۲۷۵..... ب - تکرار وصیت به قرآن و عترت قبل از رحلت .....
- ۲۷۶..... ج- احادیثی که عصمت اهل بیت را تأیید می‌کند .....
- ۲۷۷..... ۳-۷-ب-۲-۴-۳- بررسی اشکالات .....
- ۲۷۹..... ۳-۷-ب-۲-۴-۴- نتیجه .....
- ۲۸۰..... **فصل چهارم: نتیجه و پیشنهاد** .....
- ۲۸۱..... ۴-۱- نتیجه .....
- ۲۸۱..... ۴-۱-۱- امامت از دیدگاه متکلمان سنی .....

۲۸۲..... ۴ - ۱ - ۲ - امامت از دیدگاه متکلمان امامیه.....

۲۸۳..... ۴ - ۱ - ۳ - نقدهای متکلمان سنی بر نظریه شیعی امامت.....

۲۸۴..... **۴ - ۲ - پیشنهاد**.....

۲۸۵..... فهرست منابع و مآخذ.....

فصل اوّل

کلیّات

۱-۱- طرح مسأله و سؤالات تحقیق

مسأله امامت از مهم‌ترین مسائل عقیدتی و جنجالی‌ترین مسائل مورد اختلاف فرق و مذاهب اسلامی است. مورخان اندیشه اسلامی برآنند که نزاع بر سر جانشینی پیامبر گرامی اسلام ۹ از نخستین مباحث کلامی است که پس از آن حضرت، نزد امت وی رواج یافت. با وجود اختلاف فراوانی که در مسائل فرعی امامت در بین مذاهب اسلامی وجود دارد، به یک اعتبار می‌توان همه مذاهب را به دو دسته شیعه و سنی تقسیم کرد. مواجهه شیعه با مسأله جانشینی پیامبر ۹ ارائه نظریه امامت به عنوان استمرار نبوت بود که آن را جزء تعالیم و آموزه‌های دینی اسلام می‌دانستند. به این ترتیب، امامت نه صرفاً به عنوان نظریه سیاسی، بلکه به عنوان دیدگاه کلامی و یکی از اصول اعتقادی به میان آمد و مخالفت‌های فراوانی را نیز برانگیخت. مهم‌ترین ویژگی این دیدگاه، اعتقاد آنان به عصمت، نص و افضلیت امام است. به همین دلیل آنان معتقد به عصمت، افضلیت و نص بر امامت بلافصل علی 7 هستند و سنن چینی منصبی را برای او نمی‌پذیرند و او را چهارمین خلیفه پیامبر ۹ - به دلیل بیعت و اجماع مردم بر ایشان - می‌دانند. از گروه نخست، شیعه امامیه، معتقدند که به دلایل متعدد علی 7 وصی و خلیفه پیامبر ۹ و واجد منصب امامت است و غیر از او و اوصیای یازده‌گانه‌اش، کسی چنین منصبی ندارد و این منصب الهی را به نص پیامبر ۹ برای او ثابت می‌دانند. متکلمان سنی این دو معنا، یعنی نصب الهی و نص پیامبر ۹ را انکار و دلایل متکلمان شیعه بر اثبات امامت و وصایت علی 7 و اوصیای او را نقد کرده‌اند. عالمان و متکلمان شیعی نیز در آثار مختلف خویش نقدهای آنها را تزییف و رد کرده‌اند.

با توجه به این سابقه طولانی لازم است گزارشی مدون از مهم‌ترین تلاش‌های متکلمان سنی در نقد و رد دلایل علمای امامیه، صورت گیرد و مواضع علمای امامیه در برابر آنها نیز روشن شود. برای بررسی این امر لازم است در پژوهشی تاریخی و تحلیلی به پاسخ پرسش‌های زیر دست یابیم:

۱ - نظریه شیعی امامت چیست و دلایل متکلمان امامیه بر آن نظریه چه می‌باشد؟

۲ - دیدگاه متکلمان سنی در باب امامت چیست؟

۳ - موضع متکلمان سنی، به ویژه اشاعره و معتزله، در برابر دلایل متکلمان امامیه چیست و چگونه آنها را نقد می‌کنند؟

۴ - آیا متکلمان سنی در مسأله امامت، هم در مقام اثبات مواضع خود و هم در مقام نقد و ردّ مواضع شیعه، موضعی واحد و هماهنگ و سازگار دارند یا نه؟

۵ - پاسخ متکلمان امامیه به نقدهای متکلمان سنی به دیدگاه و دلایل آنان چیست؟

۱ - ۲ - فرضیه‌ها

۱ - به نظر می‌رسد متکلمان سنی هم در مقام اثبات نظریه خویش و هم در مقام نقد و ردّ دلایل شیعه موضعی هماهنگ و سازگار نداشته باشند.

۲ - متکلمان سنی با نصوص مربوط به اثبات امامت علی 7 دو گونه برخورد می‌کنند: یا منکر اصالت آنها می‌شوند و یا دلالت آنها را انکار می‌کنند که در هر دو مورد نیز بر خطا هستند.

۳ - آنچه متکلمان سنی در باب امامت بیان می‌کنند و به وسیله آن به ردّ دیدگاه امامیه می‌پردازند، فقط به منظور تبرئه واقع و تصحیح خلافت خلفای سه‌گانه پس از پیامبر 9 و حفظ کرامت صحابه می‌باشد.

۱ - ۳ - ضرورت تحقیق

از آنجا که سایر اختلافات فرق اسلامی تا حدود زیادی مبتنی بر این خلاف عظیم است، بررسی و بازنگری در این مسأله و تحلیل و سنجش نقدها و اشکالات متکلمان سنی سخت لازم و ضروری است. خصوصاً تبلیغات گسترده وهابیت به شیوه‌های گوناگون بر ضد شیعه و تکفیر شیعه توسط آنان، ضرورت این امر را آشکارتر می‌کند.

۱ - ۴ - اهداف تحقیق

هدف از این تحقیق روشن شدن این مطلب است که آیا متکلمان سنی در ردّ نظریه شیعی امامت محقّ بوده‌اند یا نه؟ علاوه بر آن حاصل این پژوهش کمک می‌کند تا معلوم شود که آیا مواضع علمای سنی در باب امامت مبتنی بر دلیل است یا صرفاً به منظور تبرئه خلافت خلفای سه‌گانه، چنین دیدگاهی را قائل شده‌اند؟

۱-۵- پیشینه تحقیق

تا آنجا که بررسی ما نشان می‌دهد بحث جامعی که در بردارنده بررسی همه شبهات نظریه شیعی امامت باشد، صورت نگرفته است و اگر هم بحثی صورت گرفته در لابلائی مباحث دیگر کلامی مطرح شده است. فقط سید علی میلانی در این زمینه کتابی را تحت عنوان *الإمامة فی أهمّ الكتب الكلامية و عقيدة الشيعة الإمامية* تألیف کرده است، ولی در آن تنها به بررسی سه کتاب از کتب کلامی اهل سنت و آن هم به صورت حاشیه بر متن پرداخته است.

ما در این پژوهش بر آنیم که اولاً نقدهای متکلمان اهل سنت بر نظریه شیعی امامت را به طور کامل مطرح و بررسی کنیم و ثانیاً، آنها را ذیل دلایل متکلمان شیعه دسته بندی کنیم تا هم از تکرار مکررات جلوگیری شود و هم تصویری روشن از تنوع نقدها و مبانی آنها حاصل آید.

۱-۶- روش تحقیق

روشی که در امامت پژوهی در میان متکلمان متقدم متداول و مرسوم بوده است، تکیه بیشتر بر مباحث و دلایل و توجیحات عقلی بوده است و کمتر به بررسی اسناد روایات می‌پرداخته‌اند؛ به همین دلیل می‌بینیم که کسانی مانند سید مرتضی در ردّ احادیثی مانند «پس از من به عمر و ابوبکر اقتدا کنید»، به بیان اشکالات دلالتی این حدیث می‌پردازند و هیچ اشاره‌ای به ضعف سند و جعلی بودن این روایت نمی‌کنند. اما متکلمان متأخر به سند و صحّت روایات اهمیّت زیادی می‌دهند و سپس به بررسی دلالت آنها می‌پردازند و به همین دلیل بود که مرحوم علامه میر حامد حسین هندی *دائرة المعارف بی نظیر خود عبقات الانوار فی امامة الأئمة الأطهار* را آفرید و علامه امینی با الهام از آن، موسوعه جاوید خود *الغدیر فی الكتاب و السنة و الأدب* را خلق کرد. و ما در این پژوهش همین روش را به کار می‌بندیم و به همین دلیل در برخی از موارد نیاز، روایاتی را چندین بار تکرار خواهیم کرد.

روش کار در این پژوهش کتابخانه‌ای است و مراحل آن به شرح زیر است:

۱- بیان اجمالی دیدگاه اهل سنت در مورد امامت.

۲- بیان نظریه امامت از دیدگاه شیعه و دلایل آن.

۳- بیان نقدهای متکلمان سنی بر دیدگاه شیعه و دلایل آنها.

۴- بررسی و سنجش نقدها و ایرادات متکلمان سنی.

در اینجا تذکر دو نکته لازم است:

۱ - اصلی‌ترین قسمت این پژوهش فصل سوم یعنی امامت از دیدگاه شیعه امامیه و بررسی و سنجش نقدهای متکلمان سنی بر این دیدگاه است. مهم‌ترین قسمت فصل سوم هم بخش بیان ادله نقلی بر امامت علی 7 است؛ به همین دلیل بیشترین مطالب این پژوهش به این قسمت‌ها اختصاص یافته است.

۲ - عباراتی از علمای گذشته که به زبان فارسی بوده است را به دلیل حفظ امانت علمی با همان نثر قدیمی نقل کرده‌ایم؛ به همین دلیل در برخی موارد کمی نامأنوس به نظر می‌رسند.

۱ - ۷ - جنبه جدید بودن و نوآوری طرح

وجه نوآوری و جدید بودن کار ما از آن جهت است که ما مهم‌ترین دلایل متکلمان امامیه بر نظریه شیعی امامت را به طور منظم و دسته‌بندی شده بیان می‌کنیم و سپس نقدهایی را که متکلمان اهل سنت به این نظریه وارد کرده‌اند را به طور کامل و مستقل با شیوه و دسته‌بندی جدید بیان می‌کنیم و سپس آنها را مورد ارزیابی و سنجش قرار می‌دهیم.

۱ - ۸ - استفاده کنندگان از نتیجه پایان‌نامه

دانشجویان، طلاب حوزه‌های علمیه، مؤسّسات پژوهشی دینی، فلسفی و کلامی، می‌توانند از نتیجه این پایان‌نامه و پژوهش استفاده کنند.

۱ - ۹ - تعریف واژه‌ها

واژه‌هایی که در این پژوهش به کار رفته و نیاز به تعریف دارند، از این قرارند:

- ۱ - شیعه امامیه: هرچند گروه‌های متعددی هستند که از فرقه‌های شیعی محسوب می‌شوند همانند: زیدیه، اسماعیلیه و... اما مقصود ما در این پژوهش فقط گروهی هستند که به امامت بلافصل علی 7 پس از پیامبر 9 قائل می‌باشند و پس از ایشان اوصیای یازده‌گانه وی را که اولین آنها امام حسن مجتبی 7 و آخرین آنها مهدی منتظر(عج) است را به امامت قبول دارند.
- ۲ - سنی (اهل سنت): مقصود از اهل سنت یا سنی، تمام فرقه‌هایی هستند که قائل به امامت بلافصل علی 7 پس از پیامبر اسلام نیستند، هرچند برخی از آنها به افضلیت علی 7 بر خلفای سه‌گانه اعتقاد دارند.

۳ - متکلم: مقصود از «متکلم» در این پژوهش، متکلمان کلاسیک نیست، بلکه کلیه کسانی است که استدلال کلامی را به کار برده باشند، گرچه شهرت آنها در علم حدیث یا تفسیر و... باشد و به همین دلیل است که در قسمت‌هایی از این پژوهش آرای مفسران و محدثان، نقل و نقد خواهد شد.

۱ - ۱۰ - منابع و مآخذ

۱ - در این پژوهش سعی شده است که تا حد امکان از منابع دست اول استفاده شود و در مواردی که امکان دسترسی به این منابع نبوده است به گفتار و نقل دیگران از آن منابع اکتفا خواهد شد.

۲ - به دلیل اینکه اکثر منابع مورد استفاده در این پژوهش دارای نام طولانی می‌باشند، ما در ارجاعات درون متنی از نام مشهور و مختصر آنها استفاده می‌کنیم و در فهرست منابع و مآخذ نام کامل آنها را خواهیم آورد.